

ПРЕДУСЛОВИЯ СОЗДАНИЯ БЕЛОРУССКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ОДЕССЕ И ИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В КОНЦЕ 1917 - НАЧАЛЕ 1918 ГГ.

Стаття присвячена дослідженню суспільно – політичній і національно-культурній діяльності білоруських організацій в Одесі у кінці 1917 – початку 1918 років. Розкривається їх роль у згуртуванні білорусів, проживавших в Одесі.

Ключові слова: Одеса, білоруські національні організації.

The political and social as well as national and cultural activity of Belarusian organizations Odessa in late 1917 - early 1918 has been studied. It treats the role of Byelorussian organizations in the consolidation of Byelorussians who were living in Odessa.

Keywords: Odessa, Byelorussian national organizations.

В исторической науке имеется достаточно большое количество монографий и других научных работ, посвященных белорусскому национальному движению в годы Первой мировой войны. Однако до настоящего времени остается слабо изученной проблема деятельности белорусских организаций и национальных партий, как на территории Беларуси, так и за ее пределами. В частности, в отечественной и зарубежной историографии нет ни одной работы, посвященной предусловиям создания белорусских организаций в Одессе и их деятельности в конце 1917- начале 1918гг. Безусловно, что воссоздание объективной и правдивой истории деятельности белорусских организаций в Одессе как нельзя более актуально, востребовано и необходимо в современных условиях, когда после провозглашения суверенной Республики Беларусь с каждым годом повышается интерес широкой общественности к изучению трудного и долгого пути белорусской государственности.

Начавшаяся в августе 1914 г. Первая мировая война принесла народам Беларуси и Украины не только неисчислимые бедствия и разруху, но и породила такую проблему как беженство. Практически с первых дней войны из прифронтовых районов началось беженство мирного населения. Основная масса беженцев направлялась вглубь России и на территорию Украины. Согласно данным Татьянинского комитета только из Гродненской губернии количество беженцев в Харьковской губернии достигло 25 тысяч 512 человек, а в Херсонской губернии – 3 тыс. 528 человек [2, л. 2]. После оккупации германскими войсками Гродненской, Брестской и Минской губерний беженство из Беларуси приняло массовый характер. По сведениям Н.С.Шташкевича количество беженцев на 1 февраля 1917 года достигло более 1,1 млн. человек [8, с. 57].

Первоначально беженское движение было стихийным, так как попытки военных властей эвакуировать беженцев на восток в большинстве случаев кончались крахом ввиду разрухи, царившей на железнодорожном транспорте.

Ситуация стала меняться в лучшую сторону после того, как при министре внутренних дел М. Маклакове был создан особый отдел по устройству беженцев. 27 июля 1915 года были назначены главноуполномоченные по устройству беженцев на фронтах, а 30 августа 1915 - принят закон «Об обеспечении потребностей беженцев» [1, с. 3]. Во многих российских городах - Петербурге, Саратове, Казани, Ярославле, Самаре и др., - начали создаваться белорусские беженские комитеты. Такие же комитеты были созданы в городах Украины – Киеве, Харькове, Херсоне и др. Что касается Одессы, то многие беженцы из Беларуси останавливались в городе у своих близких, а те, кто их не имел, шли в интернат для беженцев, располагавшийся на «Малом Переулке» [7, с. 154].

На первоначальном этапе работа беженского комитета носила ограниченный характер, и заключалась в предоставлении беженцам временной работы и проведении различных собраний.

Однако после Февральской революции 1917 года, в условиях проходивших тогда демократических свобод, деятельность беженского комитета в Одессе несколько активизировалась. Но более всего усилилась национальная работа в результате октябрьских событий 1917 г. среди солдат – белорусов в воинских частях Румынского фронта, зона действий которого охватывала южную часть Украины, в том числе и город Одессу.

Уже 2-7 декабря 1917 г. в Одессе состоялся съезд воинов-белорусов Румынского фронта, на котором под председательством С.М.Некрашевича была избрана Белорусская войсковая рада. Кроме председателя в состав Рады вошли: А.В.Балицкий, Г.Я.Козелл, П.В.Ильющенок, И.Волчек, А.Ф.Адамович и др. [6, л. 66-73].

Перед избранной Радой были поставлены задачи развития набиравшего силу белорусского движения в войсках, упрочения организации белорусов там, где они имелись, формирование белорусских воинских подразделений [6, л. 1]. Для решения этих задач 9 января 1918 года при штабе Главнокомандующего армиями была учреждена Белорусская войсковая комиссия [2, л. 163].

С самого начала своего существования Белорусская рада и Белорусская войсковая комиссия Румынского фронта достаточно успешно проводили работу в воинских частях: к солдатам посылались агитаторы интенсивно проходила работа по комплектованию белорусских рот и полков. В результате проведенной работы были объявлены белорусскими: 6-й Таурогенский пограничный конный полк, 4-й армейский корпус в составе 30-й и 40-й пехотных дивизий с их артиллерией, 43-я пехотная дивизия с ее артиллерией, 357-я Витебская и 401-я Минская дружины государственного ополчения.

Для пополнения этих частей и сосредоточения солдат в городе Одессе приказом по Одесскому военному округу №42 от 27 января 1918 года на улице Дальницкой был учрежден Белорусский этапно-концентрационный пункт [4, л. 21].

Однако вскоре деятельность белорусских военных организаций в Одессе осложнилась ввиду сложившейся политической ситуации на территории Украины. Созданный после Октябрьской революции в Киеве Совет рабочих и солдатских депутатов как орган советской власти в Украине, некоторое время не вмешивался в работу Украинской Центральной рады, возглавляемой М. Грушевским, и тем самым не оказывал никакого влияния на деятельность белорусских организаций в Одессе. Но после того, как Центральная рада Украины совместно с Генеральным секретариатом стали принимать меры, направленные на проведение выборов «в Украинское Учредительное собрание, призванное повести государственное и социальное строительство уже не в революционных, а в конституционных формах», Советское правительство обвинило Украинскую Раду и Генеральный секретариат в «контрреволюционной политике». В сложившейся ситуации Рада вынуждена была отозвать в Украину все национальные воинские части и отдала приказ о роспуске всех солдат не украинцев, в том числе и белорусов, которые покидали свои подразделения и разъезжались по домам [5, л. 140].

После высказанных претензий Советское правительство направило в Украину свои войска. 26 января (8 февраля) 1918 года Украинская Центральная рада вынуждена была оставить Киев и перенести свое пребывание в Житомир. Вместе с тем пришедшее на территорию Украины к власти Советское правительство практически дезорганизовало работу белорусских воинских организаций, так как отравило их войну с Румынией, вследствие чего Войсковая рада потеряла с ними связь.

Одновременно с белорусскими военными организациями широкую деятельность в Одессе развернуло созданное в декабре 1917 года общество «Белорусский гай», которое поставило перед собой задачу проводить культурно- просветительную и агитационную работу, заботиться о беженцах и беднейших слоях белорусского населения в Одессе.

Основные средства общества, с помощью которых оно осуществляло свою деятельность, составлялись из членских взносов, добровольных пожертвований, доходов от концертов, публичных лекций, чтения рефератов, проведения вечеров, а также кружечных сборов [2, л. 69-72].

На первоначальном этапе своей деятельности общество «Белорусский гай» устраивало еженедельные собрания белорусов, чтение рассказов и лекций на белорусском языке. Но уже весной 1918 года в городе на «Казарменном переулке» организацией был открыт Белорусский клуб, при котором были организованы литературный, театральный и хоровой кружки, а также имела библиотека с книгами Я. Купалы, Я. Коласа, А. Гаруна и других белорусских поэтов и писателей.

Наряду с культурно-просветительской деятельностью общество «Белорусский гай» значительное внимание уделяло благотворительной работе и заботе о беженцах, которых в Одессе весной 1918г. насчитывалось 10 тысяч человек. В феврале 1918 года обществом был организован кружечный сбор в пользу беженцев, в результате которого было собрано около 7 тысяч рублей [3, л. 4-7]. В целях постоянной поддержки беженцев общество «Гай» создало в Одессе Белорусский комитет помощи пострадавшим от войны. Вместе с тем после установления Советской власти в городе Одессе деятельность «Белорусского гая» стала заметно сужаться и сворачиваться.

Таким образом, в ходе Февральской революции в Одессе, как и в других городах Украины, сложились благоприятные условия для создания и деятельности белорусских организаций. Особенно активную деятельность в Одессе в конце 1917 – начале 1918 гг. развернули такие белорусские организации как Белорусская войсковая рада, Белорусская войсковая комиссия и «Белорусский гай», которые проделали большую и необходимую работу по формированию национальных воинских частей на Румынском фронте, защите интересов беженцев-белорусов и коренного белорусского населения, проживавшего в городе Одессе.

Источники и литература

1. Законы и распоряжения о беженцах. Вып. 1. – Москва, 1916.
2. НАРБ. – Ф.325. – Оп. 1. – Д. 10.
3. НАРБ. – Фонд.325. – Оп. 1. – Д. 21.
4. НАРБ. – Фонд. 325. – Оп. 1. – Д. 32.
5. НАРБ. – Фонд 325. – Оп. 1. – Д. 193.
6. НАРБ. – Фонд. 1440. – Оп. 3. – Д. 210.
7. Сакович А. Беларусь у Адэсе / А.Сакович // Веда (Нью-Йорк). – 1952. - №5. – С.153-158.
8. Сташкевич Н.С. Приговор революции: крушение антисоветского движения в Белоруссии: 1917 – 1925 / Н.С.Сташкевич. – Минск: Издательство «Университетское», 1985. – 304 с.

УДК 94:321.02 (477.8)

І. Левчук

ВЕКТОРИ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД «ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ ПРАЦЮЮЧИХ ЖІНОК»

У статті розкрито особливості формування і діяльності польського жіночого руху. На прикладі «Громадського об'єднання працюючих жінок» визначено роль польського жіноцтва у суспільно-політичному житті на західноукраїнських землях. Проаналізовано статут та інші програмні документи об'єднання, визначено основні завдання та методи його діяльності.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, «Громадське об'єднання працюючих жінок» (ZPOK), жіноцтво, благодійні акції.

The article describes the features of the formation and activities of the Polish women's movement. For example, «The Unity of working women» the role of Polish women in public and political life at western ukrainian lands. Analyzed the statute and other program documents the association, the main tasks and methods of work

Keywords: the Second Polish Republic, The Unity of working women (Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet, ZPOK), women's, charity events.

Становлення польського жіночого руху відбувалося в час політичної мобілізації різних народів Східної Європи, які прагнули побудувати свої національні держави. Воно припало на злам XIX–XX ст. і відбувалося в особливій суспільно-політичній атмосфері, котра визначалася фактом розчленування Речі Посполитої Пруссією, Австро-Угорською та Російською імперіями. На теренах останньої здійснювалася особлива політика щодо католицької церкви. Зокрема – заборонялася діяльність чернечих жіночих орденів. Це стало причиною появи таємних жіночих релігійних громад.

Однією з перших речників ідей їх створення стала Ц. Плятер-Жиберик: у 1833 р. вона створила у Варшаві ремісничий заклад для дівчат. У ньому навчали не лише практичним навикам – пошиттю суконь, а й релігійним канонам. У 1907 р. Ц. Плятер-Жиберик, К. Прочек та М. Кленевська стали організаторами «Католицького союзу польських жінок» [3, с. 144]. Кількома роками раніше – у 1895 р. – заможна дворянка М. Кленевська ініціювала постання організації «Об'єднане товариство поміщиць». Його учасниці прагнули допомогти тим своїм «сестрам», що проживали в селах. Реалізуючи цей намір, дворянки читали лекції з медицини та гігієни. У 1906 р. ними відкрито школу. Її ініціатори прагнули не тільки сприяти навчанню селянок, розширенню їхнього світогляду, а й стимулювати адекватне часу розуміння свого призначення в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, пов'язані з окремими аспектами дослідження польського жіночого руху, недостатньо відображені в працях сучасних українських дослідників (приклад нечисленних таких розвідок – стаття О. Ніколаєнко [3]). Тим часом діяльність жіночих організацій польок стала предметом особливого зацікавлення сучасників починаючи з часу їх постання (напр., дослідження Ю. Холодецького [2]). Вивчення роботи цих інституцій здійснювалося і в подальшому: праці М. Сівеца [8], Й. Дуфрат [5], М. Півоварчук [4]. В Україні ж численні питання, що пов'язані з діяльністю польського жіночого руху, його роллю та місцем у міжвоєнному суспільстві й надалі залишається без належної уваги.

Метою дослідження є виявити особливості діяльності «Громадського об'єднання працюючих жінок» на західноукраїнських землях. Відповідно до мети, поставлено такі **завдання**: дослідити особливості його діяльності в час парламентської демократії та становлення й посилення авторитаризму в Другій Речі Посполитій; проаналізувати позицію «Громадського об'єднання працюючих жінок» що до національних меншин; визначити основні вектори діяльності польських жіночих товариств і досліджуваного Об'єднання зокрема.

Вигляд основного матеріалу. Кінець XIX ст. став часом постання низки польських жіночих організацій. Ця тенденція чітко простежується на регіональному рівні. Так, на початку XX ст. в Галичині діяли такі польські товариства релігійного спрямування: «Kola Pan» (Кола Пань), що створене при католицьких благодійних товариствах; «Katolickij Związek Kobiet Polskich» (Католицький союз польських жінок), який, згідно статуту, що затверджений 1906 р., ставив перед собою подвійну мету: допомагати своїм учасницям в ознайомленні з суспільними особливостями Галичини і залучити польських жінок до спільної праці над соціальним відродженням рідного краю на засадах католицизму; «Katolickij Związek Polek we Lwowie» (Католицький союз польок у Львові), котрий також будовав свою діяльність на релігійних засадах і обстоював державницьку політичну позицію.

Жіночі організації створювали зазвичай заможні польки. Вони виявляли високий рівень національної самосвідомості: обстоювали відновлення власної держави, прагнули надавати допомогу представницям своєї національності. Завдяки ініціативності таких жінок наприкінці XIX ст. постало ще кілька організацій. Так, 1897 р. в Кракові засновано жіночу організацію взаємодопомоги «Товариство католицьких служниць імені святої Зіти»; впродовж 1886–1905 рр. діяла організація «Коло жінок Королівства і Литви» (його головне завдання – поширення освіти серед населення) [3, с. 145].

На початку XX ст. на польських землях оформлюється суфражистський рух, що зародився в Англії наприкінці XIX ст. В той час у Варшаві відкриваються читальні зали для жінок, де можна було ознайомитись із закордонною пресою, дізнатись про досягнення жіночого руху в світі.

Головна мета суфражистського руху – надання політичних прав жінкам – сприяла популяризації цієї мети в польському середовищі. На заваді реалізації цій благій меті стала Перша світова війна. В ті роки частина польок виявляла високу політичну культуру: вони були частиною тих сил, котрі відстоювали право поляків на власну державу. Найвідомішими жіночими товариствами в роки війни були: «Об'єднання польських жіночих християнських організацій», яке очолювала княгиня Елеонора Любомирська, та «Ліга жінок Галичини». Лідер останньої в Галичині С. Морачевська в той час заявляла, що польки повинні створити в тилу іншу армію – армію жінок, яка має матеріально і морально допомагати військовим на фронтах і їхнім родинам, а також підтримувати бойовий дух у суспільстві. «Ліга, – писала С. Морачевська, – це друга армія. Перша наносить рани, друга їх лікує» [1, с. 253].

Такі меседжі активізували частину польок. Це стало особливо очевидним у час, коли закладалися підвалини польської державності. Так, скажімо, вони брали участь в польсько-українській боротьбі за Львів у листопаді 1919 р. Тогочасний дослідник польського жіночого руху Йозеф Холодецький зазначав: «...завдяки злагоженій роботі польських жінок, під проводом Олександри Бітшан-Загурської, зорганізувавшись у загони і з карабінами в руках, [вони] відстояли м. Львів» [2, с. 23].

Після відновлення Другої Речі Посполитої й надання громадянам рівноправ'я незалежно від статі, найвпливовішими польськими жіночими організаціями були: «Національна організація жінок» (Narodowa Organizacja Kobiet – NOK), «Об'єднання польських християнських товариств», «Громадське об'єднання працюючих жінок» (Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet – ZPOK),